

ADABIYOT TA'LIMIDA INNOVATSION YONDASHUVLAR: SAMARALI METODLAR VA ULARNING NATIJALARI

Meyliyeva Nasiba Tolmas qizi,

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
tayanch doktoranti*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15207542>

Annotatsiya: Ushbu maqolada adabiyot darolarida innovatsion texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati, samarali metodlar va ularning o'quvchilarga ta'siri haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Innovatsion, adabiyot, she'r, o'quvchi, samarali, sariyog' va non, fikr, badiiy uslub

Zamonaviy ta'lim tizimi tez sur'atlar bilan rivojlanib, an'anaviy dars uslublaridan innovatsion texnologiyalarga o'tish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, adabiyot ta'limida o'quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va badiiy asarlarni chuqur anglashlariga yordam berish uchun yangi metodlarga ehtiyoj seziladi. An'anaviy yondashuvlar ko'pincha ma'lumotni bir tomonlama yetkazish bilan cheklanib, o'quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishiga yetarlicha imkoniyat yaratmaydi.

Bugungi kunda ta'lim jarayonida interfaol usullar, texnologik vositalar va ijodiy yondashuvlar keng qo'llanilmoqda. Xususan, "Sariyog' va Non" (Tereyağı Ekmek) kabi metodlar o'quvchilarning avval mustaqil fikrlashiga, so'ngra esa guruh muhokamasi orqali o'z bilimlarini kengaytirishiga yordam beradi. Maqolada adabiyot ta'limida innovatsion texnologiyalar va metodlardan foydalanishning ahamiyati, samaradorligi hamda ularning o'quvchilar tafakkurini rivojlantirishga ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu yondashuvlarning amaliyotga joriy etilishi va natijalari bo'yicha tavsiyalar beriladi.

An'anaviy ta'lim jarayonida o'qituvchi markaziy rol o'ynagan bo'lsa, innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar o'quvchini faol ishtirokchi sifatida jarayonga jalb etadi. Bunday yondashuvning asosiy ustunliklari quyidagilardan iborat:

- O'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish
- Badiiy matnlarni tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish
- Ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilish
- O'quvchilarni ijodiy izlanishga undash

Adabiyot fanida qo‘llaniladigan innovatsion metodlar orasida klaster usuli, interfaol metodlar, rolli o‘yinlar, “Sariyog‘ va non” (Tereyaği ekmek) metodidan foydalanish o‘quvchilarning bilim olish jarayonini sezilarli darajada yaxshilaydi.

“Sariyog‘ va non” metodi o‘quvchilarning avval mustaqil ravishda fikrlashlariga, so‘ngra guruh muhokamasi orqali fikrlarini boyitishlariga imkon beradigan ta‘lim uslubidir. Bu nomning kelib chiqishi shundaki, birinchi bosqichda individual fikrlash “non” kabi asosiy poydevor bo‘lib xizmat qiladi, ikkinchi bosqichda esa guruh muhokamasi orqali fikrlarni rivojlantirish “sariyog‘ surtish” kabi qo‘shimcha qiymat yaratadi.

2. Qo‘llash Bosqichlari:

1. Mustaqil Fikrlash:

O‘qituvchi o‘quvchilarga bir muammo, savol yoki mavzuni taqdim etadi. O‘quvchilar avval o‘zlari mustaqil ravishda o‘ylab, shaxsiy fikrlarini shakllantiradilar. (Bu bosqich “non” deb ataladi.)

2. Guruh Muhokamasi:

Keyin o‘quvchilar juftlik yoki kichik guruhlariga bo‘linib, o‘z fikrlarini bir-biri bilan baham ko‘radilar, muhokama qiladilar va fikrlarini kengaytiradilar. (Bu bosqich “sariyog‘” deb ataladi.)

3. O‘quvchilarga Foydalari:

“O‘ZBEK FILOLOGIYASI: MUAMMO VA YECHIMLAR” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

- Tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.
- O‘z fikrlarini shakllantirish imkoniyatini yaratadi.
- Jamoaviy muhokama qilish va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi.
- O‘rganilayotgan mavzuni chuqurroq tushunishga yordam beradi.
- Fikrlarini asoslash va dalillash qobiliyatini kuchaytiradi.

4. Qaysi Fanlarda Ishlatish Mumkin?

Bu metod asosan falsafiy bahslar, ijodiy yozuv mashg‘ulotlari, muammo yechishga asoslangan darslar (matematika, tabiiy fanlar) va tarix kabi tahlil qilishni talab qiladigan fanlar uchun juda mos keladi.

5. Xulosa:

“Sariyog‘ va non” metodi o‘quvchilarga mustaqil va jamoaviy o‘rganish imkoniyatini beradi. Bu usul o‘quvchilarning avval shaxsiy fikrlarini shakllantirib, keyin esa jamoaviy muhokama orqali ularni rivojlantirishlariga yordam beradi. Ushbu jarayon bilimlarni yanada chuqurroq va barqaror o‘zlashtirishga xizmat qiladi.

“Tereyaği Ekmek” metodida Asosida she’rga beriladigan topshiriqlar

Quyida Abayning “Yoshlikdan bilim izlab” she’rini o‘quvchilarga beriladigan topshiriqlarning namunalari keltirilgan.

Yoshlikdan bilim izlab yugurmadim,
Xayrin bildim, biroq yuz o‘rgulmadim.
Ulg‘ayganda qarasam, qo‘lim quruq,
Kechikib qo‘l cho‘zdim-u, ulgurmadim.

Bilimsiz qolganimga kim gunohkor?
Izlasam, bo‘larmidim munchalik xor?
Odamzod tasallisi farzand ekan,
Farzandimni bilimga qo‘ymadim zor...

Madrasaga berdim men adab uchun.
Bilim uchun, nainki, mansab uchun!
O‘zim ham yuksaklarga qanot qoqdim,
Ayb bo‘lmas orzu uchun - talab uchun...

Kim aytar: yomon bo‘ldim, yoldan qaytdim,
Qozoqga shirin-shirin o‘lan aytdim.
O‘landa hech kim menga teng kelmadi,

Lekin qadrim topolmay, o‘ksiyman jim...

1. Mustaqil fikrlash (Ekmek Bosqichi) - o‘quvchilar uchun topshiriqlar

Topshiriq 1: She’rning mavzusi va asosiy g‘oyasi

Savollar:

- She’rning asosiy mavzusi nima?
- Shoir bu she’r orqali qanday xulosaga kelgan?
- She’rdagi asosiy muammo va muhokama qilingan g‘oya nima?

Namuna javob:

Bu she’r insonning bilimga bo‘lgan munosabati va pushaymonlik hissi haqida. Shoir o‘zining yoshligida bilim izlamaganidan afsusda. U kelajak avlodga bilimning muhimligini anglatishga harakat qiladi.

Topshiriq 2: badiiy san’atlarni aniqlash

Savollar:

- She’rda qanday badiiy san’atlar ishlatilgan? (tashbih, istiora, metafora, tazod va h.k.)
- Qaysi misralarda bu san’atlar uchraydi?
- Ushbu san’atlar she’rga qanday ta’sir qiladi?

Namuna javob:

- “*Yoshligimda bilim izlab yugurmadim*” – bu erda istiora bor, chunki bilimni izlash harakat sifatida tasvirlangan.
- “*Ulg‘ayganda qarasam, qo‘lim quruq*” – bu metafora, ya’ni bilim ololmagani, natijasiz qolganini bildiradi.
- “*Kim aytar: yomon bo‘ldim, yo‘ldan qaytdim*” – bu erda tazod bor, chunki yaxshi va yomon tushunchalari qarama-qarshi qo‘yilgan.

Topshiriq 3: she’rning bugungi hayotimiz bilan bog‘lanishi

Savollar:

- She’rda ko‘tarilgan muammo bugungi jamiyatda ham uchraydimi?
- Shoirning aytgan afsuslari hozirgi yoshlarga qanday saboq bo‘lishi mumkin?
- Hozirgi kunda odamlar bilimga qanday qarashadi?

Namuna javob:

Hozir ham ko‘p yoshlar yoshligida vaqtini bekorga o‘tkazadi va keyinchalik afsuslanadi. Bu she’r bizga bilimga yoshligimizdan intilish kerakligini o‘rgatadi. Hozirgi kunda ham ko‘plab insonlar shaxsiy rivojlanishga yetarlicha e’tibor bermay, keyinchalik imkoniyatlarini boy berganidan afsuslanishadi.

2. Guruh muhokamasi (Tereyaği Bosqichi) - o‘quvchilar uchun munozara savollari

Topshiriq 4: She’r qahramonining ichki kechinmalari

Guruh muhokamasi uchun savollar:

- Shoir o‘z hayoti haqida qanday hissiyotlarni bildirgan?
- Uning ichki iztiroblari va afsuslari nimalardan iborat?
- She’rni o‘qiganda siz qanday his-tuyg‘ularni boshdan kechirdingiz?

Kutilayotgan javoblar:

Shoir yoshligida bilimsiz bo‘lgani uchun o‘zini aybdor his qilmoqda. “Bilimsiz qolganimga kim gunohkor?” deb o‘ziga savol beradi, bu esa uning ichki kechinmalari qanchalik og‘ir ekanini ko‘rsatadi.

Topshiriq 5: She’rni sahnalashtirish

Vazifa:

- Guruhlar she’r mazmuniga mos kichik sahna tayyorlaydi.
- Kimdir yoshligida beparvo bo‘lgan odam rolini o‘ynaydi, boshqasi esa bilim olgan odam rolini bajaradi.
- Sahna orqali bilimning qanchalik muhim ekanligini ifodalash kerak.

Natija:

Bu usul orqali o‘quvchilar she’rni chuqurroq anglab yetishadi va badiiy ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Zamonaviy ta’lim jarayonida innovatsion metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, adabiyot fanida o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, badiiy matnlarni chuqur anglashini ta’minlash va tanqidiy tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish uchun interfaol yondashuvlar samarali natija beradi. “Sariyog‘ va Non” (Tereyaği Ekmek) metodi ana shunday innovatsion usullardan biri bo‘lib, u o‘quvchilarning avval shaxsiy fikrlarini shakllantirishiga, so‘ngra esa guruh muhokamasi orqali ularni boyitishiga imkon yaratadi.

Mazkur metodni adabiyot darslarida qo‘llash o‘quvchilarga nafaqat badiiy asarlarning mazmunini anglash, balki ularni bugungi hayot bilan bog‘lash, individual tahlil qilish va ijodiy yondashish imkoniyatini ham beradi. Bundan tashqari, ushbu uslub o‘quvchilarning muloqot qilish, o‘z fikrini asoslab berish va jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, innovatsion texnologiyalar va interfaol metodlarni o‘quv jarayoniga tatbiq etish ta’lim samaradorligini oshiradi, o‘quvchilarni faol o‘rganish jarayoniga jalb etadi va ularning ijodiy tafakkurini

“O‘ZBEK FILOLOGIYASI: MUAMMO VA YECHIMLAR” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

kengaytiradi. Shunday ekan, adabiyot o‘qitish jarayonida an’anaviy va innovatsion yondashuvlarni uyg‘unlashtirish, ilg‘or pedagogik texnologiyalarni joriy etish orqali o‘quvchilarning bilimi va qobiliyatini yanada rivojlantirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Бобоев Т. Олий ўқув юртларида ўзбек шеърляти поэтикаси асосларини ўрганиш. – Т.: ДДҚ, 1997. – Б. 32–268.
2. То‘хлиев В. Badiiy asarlarni sharhlab o‘rganish (Mumtoz adabiyot misolida) monografiya. – Т.: Fan, 2013. – В. 142.
3. Раҳмонов В. Шеър санъатлари. – Т.: “Sharq”, 2020. – Б. 240.
4. Исҳоқов Ё. Сўз санъати сўзлиги. – Тошкент: Ўзбекистон, 2014.
5. Tolipov O., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.
6. Niyozmetova R. O‘zbek adabiyotini o‘qitish metodikasi fanidan mustaqil ta’lim mavzulari bo‘yicha metodik ko‘rsatmalar. Metodik ko‘rsatma. – Toshkent, 2021.
7. Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Adabiyot o‘qitish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: “Barkamol fayz mediya” nashriyoti, 2018.
8. Yo‘ldoshev Q. va boshq. Badiiy tahlil asoslari. – Т.: Kamalak, 2016. – В. 119.
9. Mirzayeva Z, Jalilov K. O‘zbek adabiyotini o‘qitish metodikasi. – Т.: Academ Space, 2024. – В. 130.
10. Mirzayeva Z. XX asr o‘zbek adabiyotining amerikada o‘rganilishi. – Т.: Akademnashr, 2017. – В. 190.
11. <https://images.app.goo.gl/RZxtfeJjYQy8i3A37>
12. <https://images.app.goo.gl/jz89VnXAmSjZKqoaA>